

Liennyttäjä ja yleisdemokraatti kirjoitti IOJ:n historian

Kaarle Nordenstreng teki ja kirjoitti kylmän sodan leimaaman journalistijärjestön historiaa. Mitä urakasta jäi käteen?

Teksti ja kuva: Niko Peltokangas

Aikansa suurimman kansainvälisen journalistijärjestön, International Organization of Journalists (IOJ), historia pantiin yksiin kansiin, kun **Kaarle Nordenstreng** julkaisi viime vuonna viimeisen osan *Useful Recollections* (hyödyllisiä muistoja) -trilogiasta.

Kaksi ensimmäistä, **Jiří Kubkan** kanssa kirjoitettua osaa, ilmestyivät IOJ:n julkaisemana 1980-luvulla. Ennen tätä teosta Nordenstreng julkaisi kansainvälisen journalistiliikkeen yleistä historiaa käsittelevän teoksen vuonna 2016.

Nordenstreng toimi itse IOJ:n puheenjohtajana vuosina 1976–1990. Lokakuussa hän luennoi järjestön noususta ja tuhosta ja vastaili kysymyksiin Yleisen Lehtimiesliiton (YLL)

järjestämässä tilaisuudessa. Erityisesti käsitellyssä olivat suomalaisten journalistijärjestöjen suhde IOJ:hin sekä Nor-

mukana oli Sanomalehtimiesliitto (SSL), joka oli ollut perustamassa myös ensimmäistä kansainvälistä journalistijärjes-

nal Federation of Journalists -järjestön (IFJ), johon SSL liittyi muutama vuosi myöhemmin.

Nordenstrengin mukaan luotettavat lähteet kertovat, että yhtenä IFJ:n kättilönä hääri Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA. Se organisoivat muitakin kansainvälisiä järjestöjä sellaisten tilalle, jotka olivat lipshtaneet Neuvostoliiton vaikutuspiiriin.

Kansandemokraattisten toimittajien järjestöksi sodan jälkeen perustettu YLL liittyi IOJ:hin, kun SSL erosi. Reilun neljän vuosikymmenen aikana YLL isännöi kaksi kertaa IOJ:n kongressia Helsingissä sekä vuonna 1956 Otaniemessä järjestettyä journalistijärjestöjen maailmankokousta. Nor-

Yhtenä IFJ:n kättilönä hääri Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA.

denstrengin oma toiminta järjestössä.

Kylmän sodan järjestö

IOJ perustettiin Kööpenhaminassa vuonna 1946. Suomesta

töä Fédération Internationale des Journalistes (FIJ) vuonna 1926 Pariisissa.

Pian kylmä sota kuitenkin jäät maailmanpolitiikan ja länsiliitot erosivat IOJ:stä. Vuonna 1952 ne perustivat Internatio-

denstrengin puheenjohtajuuden lisäksi neljä suomalaista toimi IOJ:n varapuheenjohtajana ja yksi sihteeristössä.

Suomalaisista järjestöistä kuvioissa oli mukana myös Radio- ja televisiotoimittajien liitto (RTTL), joka loi suhteita IOJ:hin ja sen jäsenjärjestöi-

oli myös hyvät suhteet Moskovan valtionyliopiston kollegoihin sekä maan journalistiliiton puheenjohtajaan. Häntä pidettiin ”läntisenä ystävänä” Neuvostoliiton mediatutkimuspiireissä.

Järjestöjohtajana hän edusti suomalaista liennytyspolitiik-

tiyhdistysten liiton päämajassa, vaikka sekin sijaitsi Prahassa.”

Loppu alkoi Tšekkoslovakiasta

Vaikka kirjasarjan päätös katkaa järjestön koko elinkaaren, se on luonnollisesti ainoa, joka käsittelee myös IOJ:n kuolemaa. Kommunististen hallintojen romahtaessa 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa myös IOJ ajautui sisäisiin riitoihin ja joutui kritiikin kohteeksi.

Päämajan isäntämaan Tšekkoslovakian journalistit lakkauttivat IOJ:hin kuuluneen liittonsa ja perustivat uuden. Menneen maailman kaikuihin kuulunut IOJ sai lopulta käskyn lähteä maasta ja menetti tuotoisat liiketoimintansa.

Kun Nordenstreng yritti neuvotella maan uusien johtajien kanssa järjestön rahoituksen ja toiminnan jatkumisesta, ”kuubalaiset ja muut” syyttivät puolestaan uuden vallan nuoleskelusta.

Hararessa Zimbabwessa vuonna 1991 pidetyssä kongressissa järjestön strategia ja muut asiakirjat hyväksyttiin sellaisina kuin Nordenstreng ne halusi. IOJ:lle luotiin tulevaisuutta ammattiyhdistystoimintaa painottavana ja laajaa yhteistyötä edistävänä journalistijärjestönä. Poliittisuus ja kapea sektoriajattelu piti jättää taakse.

Puheenjohtajaksikin valittiin Nordenstrengin ehdokas, mutta muut henkilövalinnat lopulta mitätöivät hyvät suunnitelmat. Yhteistyötä ei syntynyt, yhteydenpito muihin järjestöihin

loppui ja järjestössä pelattiin pikkusieluisia valtapelejä. Uusi johto ei varsinaisesti irtautunut hyväksytystä strategiasta vaan jätti sen vain toteuttamatta.

YLL:n puheenjohtaja ilmoitti kokouksessa liiton eroavan IOJ:sta. Virallinen ero tapahtui seuraavana vuonna.

Uudistukset olivat myös tšekkien mielestä ”liian vähän liian myöhään”, joten järjestön päämajaa alettiin siirtää Madridiin. Ristiriidat johdossa jatkuivat ja järjestö kävi cloonjäämiskampailua vuonna 1996 Hanoissa pidettyyn 50-vuotisjuhlaan asti. Seuraavaan vuoteen mennessä toiminta oli käytännössä loppunut, eikä järjestön johdon vuonna 1998 Pekingissä esittämä tarjous siirtää IOJ Kiinaan tuottanut tulosta.

Yksilöillä oli liikkumatilaa

Pääopetuksena ”IOJ-retkestään” Nordenstreng pitää sitä, että objektiiviset rakenteet määräävät yleisen suunnan, mutta myös subjektiivisilla tekijöillä on roolinsa.

Objektiivisia rakenteita vuonna 1948 olivat kylmä sota ja se, että kansalliset journalistiliitot myötälivä poliittisten hallintojen linjauksia niin idässä kuin lännessä.

Objektiiviset rakenteet liikuivat myös 1970-luvulla liennytyspolitiikan muodossa. Journalistijärjestöissä se näkyi viiveellä, mutta johti esimerkiksi SSL:n liittymiseen IOJ:n liitännäisjäseneksi vuonna 1981. SSL oli tukenut lienny-

tyspolitiikkaa jo 1970-luvulla ja valmistellut esimerkiksi Helsingissä 1976 pidettyä IOJ:n 8. kongressia yhdessä YLL:n ja RTTL:n kanssa. Liitto erosi liitännäisjäsenyydestä vuonna 1991.

Historian kulkua ei ole piirretty kuitenkaan vain suureen geopolitiiseen karttaan, Nordenstreng uskoo. Yksilöillä ja sattumalla on myös roolinsa.

”Olen vakuuttunut, että paljon jää liikkumatilaa subjektiiviselle tekijälle, enemmän kuin osaisi kuvitella.”

Esimerkkinä hän mainitsee IOJ:n kehityksen vuoden 1968 niin sanotun Prahan kevään ja neuvostomiehityksen jälkeen. Toisin kuin voisi kuvitella, Tšekkoslovakiassa päämajansa pitänyt IOJ ei päätynti tiukan brezneviläiselle linjalle. Nordenstrengin mukaan järjestön tsekkiläisen pääsihteerin Jiří Kubkan johtamassa sihteeristössä seurattiin herkästi virtauksia, jotka myöhemmin johtivat liennytyspolitiikkaan.

”Kubka oli rohkea, jopa uhkarohkea liikkeissään.”

Kubkan pääsihteerikaudella järjestö perusti useita tuottoisia yrityksiä, jotka turvasivat sen maailmanlaajuisuutta toimintaa. IOJ pyöritti muun muassa itäblokin suurinta simultaanitulkkien koneistoa ja oli mukana myös ohjelmointialalla.

70 vuoden ympyrä

Kannattiko? Sitä Nordenstreng on miettinyt ainakin kahdella tasolla: järjestelmän ja yksilön.

Hän uskoo saaneensa jotain

aikaankin, vaikka 95 prosenttia energiasta kului turhanpäiväiseen. Kultajyvinä hän mainitsee esimerkiksi journalistietiikan kansainvälisten normien kehittelyn yhdessä Unescon kanssa.

Hän pitää IOJ:n suuruuden päivien saavutuksia kunniaakkaina. Se oli aikansa suurin media-alan kansainvälinen järjestö, jolla oli laadukasta julkaisu- ja tutkimustoimintaa ja joka esimerkiksi koulutti kehitysmaiden journalisteja.

Toiseksi Nordenstreng on pohtinut, oliko 14 vuotta ja

Kun niin sanottu sosialismi niin sanotusti sortui, ja keskeisellä maaperällä olleen linnakkeen alta alkoi maa pettää, sisäiset väännöt olivat tosi raskaita.”

Keskeinen maaperä tar koittaa juuri Tšekkoslovakiaa, jonka pääkaupungissa IOJ:n päämaja sijaitsi. Vuoden 1989 samettivallankumouksen eli kommunistipuolueen yksinvaltan päättymisen jälkeen maan poliittinen ympäristö muuttui nopeasti. Nordenstreng pitää tästä seurannutta kehityskulkua tärkeämpänä syynä IOJ:n toi-

vuonna 1926 perustetun FIJ:n perinteen siirtyneen IFJ:n jatkettavaksi. Kirjeen olivat allekirjoittaneet IOJ:n viimeiset puheenjohtajat.

Oli kulunut 90 vuotta maailman ensimmäisen kansainvälisen journalistijärjestön ja 70 vuotta IOJ:n perustamisesta.

Mutta mitä mediatutkija olisi tehnyt, jos kansainvälinen järjestötoiminta ei olisi vienyt mukanaan? Hän epäilee, ettei olisi päätyntä politiikkaan tai ammattiyhdistystoimintaan, vaan suunnitelmat olivat tutkimuksen puolella.

”Pikkuisen haikeana olen katsellut nykyistä digitalisaatio- draivia. Olin sattumalta valinnut juuri ennen IOJ-haastetta keskipitkän tähtäimen tieteilisen tavoitteen, että ryhdyn tutkimaan tietoyhteiskuntakehitystä.” ■

Lähteenä on käytetty Kaarle Nordenstrengin esitystä ja sen jälkeen käytyä keskustelua Kansan Arkistossa Helsingissä 15.10.2021.

Nordenstrengin kirjan The Rise and Fall of the International Organization of Journalists Based in Prague 1946–2016, Useful Recollections III on kustantanut Charles University Press Karolinum vuonna 2020.

Kirjoittaja on Yleisen Lehtimiesliiton puheenjohtaja.

Se oli aikansa suurin media-alan kansainvälinen järjestö, jolla oli laadukasta julkaisu- ja tutkimustoimintaa ja joka esimerkiksi koulutti kehitysmaiden journalisteja.

enemmänkin IOJ:tä kaiken koetun väärti henkilökohtaisella tasolla. Itsekriittinen hän on, mutta ei kadu valintaansa.

”Ehkä viehätyin liiaksi ajatuksesta, että sellaiseen hommaan olin päässyt. Siihen meni hillittömästi aikaa ja energiaa.

minnan hiipumiselle kuin muiden kansallisten liittojen eroja.

Vuonna 2016 Nordenstreng teki IOJ:lle vielä viimeisen palveluksen. Hän vei vanhan verivihollisen IFJ:n kokoukseen kirjeen, jossa IOJ:n toiminnan todettiin loppuneen ja